

Катерина ВЛАДОВСЬКА,
старший викладач кафедри
конституційного, адміністративного та міжнародного права
місце роботи: Національна академія Державної
прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID: 0000-0003-3857-9292
gorda2018@ukr.net

Вікторія ТИСОВСЬКА,
слухач 371 навчальної групи
місце навчання: Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького, м. Хмельницький, Україна
ORCID ID: 0000-0001-7183-6591
guma05041997@gmail.com

МІЖНАРОДНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ

В даній науковій статті автором розкрито міжнародні та європейські стандарти прав людини, зокрема виділено підходи до визначення поняття «стандарт прав людини» в юридичній літературі, критерії до класифікації міжнародних та європейських стандартів прав людини, а також виділено нормативні акти, які закріплюють відповідні стандарти.

На підставі проведеного аналізу, автор робить висновок про те, що міжнародні стандарти прав людини – це мінімально можливий рівень забезпечення прав людини, їх захисту та дотримання в діяльності публічних суб'єктів, сукупність правових, організаційних та інституційних гарантій їх забезпечення та недопустимості свавільного обмеження, визначені документами універсальних міжнародних організацій, міжнародними договорами та міжнародними звичаями і виступають основою для регіональних та національних стандартів прав людини. Європейські стандарти прав людини – це стандарти прав людини, визначені документами Ради Європи, Європейського Союзу та Організації з безпеки та співробітництва в Європі, інших регіональних європейських міжнародних організацій, обов'язковість яких визнана державами-членами цих організацій через ратифікацію, затвердження, укладання відповідних документів або через фактичне визнання відповідних стандартів та їх застосування, сформовані відповідно до міжнародних стандартів прав людини і які є основою для вироблення національних стандартів держав-учасниць відповідних організацій. Національні стандарти прав людини є розвитком міжнародних та регіональних стандартів, їх імплементацію у національне законодавство, однак можуть ще більш повно визначати їх зміст та особливості гарантування та захисту; це стандарти прав людини, визначені національними джерелами права, передусім конституцією та конституційними законами. Також в науковій статті виділено види стандартів прав людини.

Ключові слова: права людини; стандарти прав людини; міжнародні стандарти; європейські стандарти; міжнародний пакт

1. ВСТУП.

Постановка проблеми. З моменту виникнення перших держав та формування перших правових пам'яток, таких як Руська Правда, Литовські статuti, магдебурзьке право діяльність держави і всієї сукупності державних чиновників, органів державної влади та правоохоронних органів була спрямована не тільки на забезпечення інтересів держави, а й на захист прав та свобод людини і громадянина, правда спочатку привілейованих соціальних груп, які брали участь або безпосередньо впливали на здійснення державної влади. Пізніше, із розвитком суспільних відносин, виникненням ідей правової держави і концепції природного права, починає формуватися правовий, інституційний та організаційний механізм захисту прав та свобод усіх громадян, спочатку на рівні національних правових актів, а потім – і на рівні міжнародного права. З часом змінювалось і наповнення міжнародних стандартів прав людини. Спочатку мова йшла лише про громадянські (особисті) права та свободи, потім – про політичні, у XX ст. – про соціальні, економічні та культурні права, а в XXI ст. Стають актуальними екологічні права, права на належні умови надання електронних послуг, а принцип рівності усіх у користуванні своїми правами доповнився новими критеріями, такими як гендерна ідентичність, сексуальна орієнтація, не лише релігійні та політичні, а й екологічні погляди, тощо. Все це зумовлює відповідні зміни у національному законодавстві, міжнародних та європейських актах, присвячених правам людини. У зв'язку із цим, питання змісту міжнародних стандартів прав людини залишається актуальним і потребує подальшого наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблемні аспекти реалізації міжнародних стандартів прав людини стала предметом наукових досліджень таких учених, як: М. Антонович, В. Бабков, Т. Бабчинська, А. Богма, І. Верба, Т. Гандзицька, С. Голубок, Ю. Губаль, А. Дакал, А. Деркач, М. Дженіс, В. Дрозд, І. Зайцева-Калаур, А. Іваньков, О. Капліна, Ю. Касараба, М. Луцький, О. Почанська, П. Рабінович, О. Солоненко, Т. Слінько, М.

Ставнійчук, К. Тищенко, О. Тіунов, Г. Шмельова та інших. В той же час, до цього часу питання визначення поняття, змісту та видів міжнародних, регіональних та європейських стандартів прав людини залишається дискусійним, що додатково підтверджує актуальність наукового дослідження і необхідність виділення власного визначення поняття «стандарт прав людини» і проведення власної класифікації стандартів прав людини.

Мета статті. Метою наукової статті є визначення на основі досягнень правової доктрини власного поняття «стандарт прав людини» і проведення власної класифікації стандартів прав людини.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Визначення поняття «стандарт прав людини» неможливе без в'яснення поняття «стандарт». Останнє як правило визначається як типовий зразок, якому повинно відповідати щось за розмірами, формою, якістю; єдина форма організації, проведення чого-небудь; те, що не має нічого оригінального, своєрідного; шаблон, трафарет [1, с. 274]; як документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі і приймається в установленому порядку на основі консенсусу [2, с. 614]; як норми та принципи, що приймаються у порядку, встановленому чинним законодавством [3, с. 671; 4, с. 16].

Вище викладене дозволяє розглядати стандарти забезпечення та захисту прав людини як певні зразкові норми та принципи, що визначають права та свободи людини, їх зміст та рівень забезпечення, при цьому мінімальний рівень забезпечення в країні (національні стандарти), регіоні (регіональні, наприклад європейські, стандарти) та в світі (міжнародні стандарти), причому перші мають відповідати наступним або доповнювати їх.

Якщо говорити про визначення міжнародних стандартів прав людини у правовій науці, слід зазначити, що вони як правило визначаються як певна модель (взірець, зразок) належної поведінки суб'єктів міжнародного публічного права з дотримання та реалізації прав людини, що закріплена в нормах та принципах міжнародних нормативно-правових документів [4, с. 17], які відображають історично досягнутий рівень демократії та гуманності суспільства на міжнародному і внутрішньодержавному рівні [5, с. 9]; загальновизнані міжнародно-правові норми, які закріплюють на загальнолюдському рівні статус особистості і встановлюють перелік основоположних прав і свобод, обов'язок держав дотримуватися цих прав і свобод, а також межі можливого або припустимого їх обмеження [6, с. 2], визначають на основі тенденцій і потреб соціального прогресу загальнолюдський статус особистості шляхом: визначення переліку прав та свобод, що підлягають загальному дотриманню; закріплення юридичного змісту і обов'язку держав дотримуватись цих прав і свобод; встановлення краю можливого та припустимого обмеження цих прав і свобод; заборони певних дій з боку держави, юридичних та фізичних осіб [7, с. 7]; цінності й ідеї, загальноприйняті в сучасному міжнародно-правовому просторі, що фіксуються у міжнародних договорах, юридичних актах міжнародних організацій, що відносяться до джерел права та здійснюються у практиці відповідних міжнародних судових установ» [8, с. 15]; установлені міжнародно-правовими актами певні мінімальні вимоги, дотримуватися яких зобов'язані всі держави у процесі національної законотворчості [9, с. 51].

В цілому можемо погодитися із вище викладеними визначеннями і на цій основі сформулювати власне визначення міжнародних стандартів прав людини. На нашу думку, це мінімально можливий рівень забезпечення прав людини, їх захисту та дотримання в діяльності публічних суб'єктів, сукупність правових, організаційних та інституційних гарантій їх забезпечення та недопустимості свавільного обмеження, визначені міжнародно-правовими документами ООН та інших універсальних міжнародних організацій, двосторонніх міжнародних

договорів, обов'язковість яких визнана державою через участь у відповідних міжнародних організаціях, статутні документи яких містять відповідні стандарти, або через ратифікацію, затвердження або укладання міжнародних договорів та конвенцій, або через фактичне визнання відповідних стандартів та їх застосування (як міжнародно-правовий звичай) і виступають основою для регіональних та національних стандартів прав людини, які мають не суперечити міжнародним стандартам прав людини.

Говорячи про регіональні стандарти прав людини, ми в першу чергу маємо на увазі саме європейські стандарти, закріплені на рівні таких міжнародних організацій та політичних утворень, як Рада Європи, Європейський Союз, Організація по безпеці та співробітництву в Європі. З іншого боку, на даний час сформувалися також американські та африканські стандарти прав людини, а в процесі формування перебувають арабські стандарти прав людини. На відміну від міжнародних стандартів прав людини, регіональні стандарти в цілому визначають основні досягнення міжнародного права прав людини більш широко і кращим чином враховують специфіку відповідного регіону (в Європі – протидію дискримінації, забезпечення гендерної рівності, абсолютизація права на життя, розширення екологічних прав; в Африці – забезпечення права на збереження національної ідентичності, в арабських країнах – дещо інакше ставлення до окремих особистих прав у сімейній сфері, а також прав, які визначають правовий статус жінок, розглядаючи їх з позицій ісламу).

В цьому аспекті, європейські стандарти прав людини – це стандарти прав людини, визначені документами Ради Європи, Європейського Союзу, Організації безпеки та співробітництва в Європі та інших регіональних європейських міжнародних організацій, обов'язковість яких визнана державами-членами цих організацій через ратифікацію, затвердження, укладання відповідних документів або через фактичне визнання відповідних стандартів та їх застосування, сформовані відповідно до міжнародних стандартів прав людини і які є основою для вироблення національних стандартів держав-учасниць відповідних організацій.

Національні ж стандарти прав людини є по суті розвитком міжнародних та регіональних стандартів, їх імплементацію у національне законодавство, однак можуть ще більш повно визначати їх зміст та особливості гарантування та захисту; це стандарти прав людини, визначені національними джерелами права, передусім конституцією та конституційними законами.

Щодо видів стандартів прав людини, крім вже визначених міжнародних, регіональних та національних стандартів прав людини, в правовій доктрині визначаються також інші класифікації.

Зокрема, О. Саленко пропонує класифікувати міжнародні стандарти за такими критеріями:

- 1) за змістом і способом закріплення: цілі, принципи, норми;
- 2) за сферою дії: універсальні, регіональні, партикулярні;
- 3) за юридичною силою: імперативні, диспозитивні;
- 4) за функціями в механізмі міжнародно-правового регулювання: матеріальні та процесуальні;
- 5) за способом творення та формою втілення: звичаєві, договірні та такі, що містяться в рішеннях міжнародних організацій [10, с. 265].

П. Рабінович замість універсальних, регіональних та партикулярних стандартів прав людини виділяє світові та регіональні стандарти, а замість імперативних та диспозитивних стандартів – обов'язкові (норми відповідних міжнародних договорів, пактів та конвенцій) та рекомендаційні (окремі рекомендації Комітету міністрів Ради Європи, окремі резолюції Генеральної асамблеї ООН)[11, с. 24]. Останню класифікацію виділяє також О. Тіуновим, однак він виділяє не обов'язкові та рекомендаційні, а імперативні та диспозитивні стандарти прав людини [12, с. 75]. С. Ляхвієнко поруч із обов'язковими та рекомендаційними стандартами прав людини виділяє також декларативні стандарти [3, с. 669].

Дещо іншим чином класифікує міжнародні стандарти прав людини В. Бринцев: загальні(щодо державного устрою, прав людини та матеріального

права) процесуальні (стандарти адміністративного, господарського, цивільного, кримінального судових процесів) стандарти і стандарти судоустрою [9, с. 54].

На нашу думку, недоцільно виділяти такі види стандартів прав людини, як декларативні, оскільки така риса як декларативність часто притаманна і обов'язковим нормам міжнародного права, однак у разі наявності відповідних процедурних або процесуальним норм ця декларативність не впливатиме на їх виконання. З іншого боку, слід погодитися із наявністю обов'язкових (імперативних) та рекомендаційних (диспозитивних) стандартів, а також звичаєвих, договірних стандартів та таких, які містяться в документах міжнародних організацій. В той же час, останню класифікацію варто доповнити також такими видами стандартів прав людини, як такі, що містяться в джерелах національного права, а також в документах наднаціональних судових органів (Міжнародного суду ООН, Європейського суду з прав людини та інших). З іншого боку, спірним є виділення партикулярних стандартів, оскільки доцільно відмежовувати регіональні стандарти прав людини від національних. Можна погодитися із поділом міжнародних стандартів прав людини на цілі, норми і принципи, однак це переважно буде стосуватися міжнародних та регіональних стандартів прав людини, однак питання виникають у назві критерію класифікації «за змістом і способом закріплення», в даному випадку доцільно його назвати «за змістом», оскільки цілі, норми і принципи можуть бути закріплені в будь-якій формі (звичаю, договору, закону, конвенції, тощо). Також викликає запитання щодо поділу стандартів на матеріальні та процесуальні (оскільки стандарти існують і в матеріальному сенсі (як відповідні права, які декларовані), і в процесуальному сенсі (як механізм забезпечення цих прав)). Хоча можемо погодитися із їх поділом в залежності від суб'єкту забезпечення на стандарти прав дитини, осіб з інвалідністю, іноземців, осіб без громадянства, нелегального мігранта, затриманої особи, особи, яка знаходиться під судом або слідством або перебуває у закладах позбавлення волі, тощо; а також від об'єкту забезпечення стандарти прав окремих незахищених категорій осіб; стандарти здійснення судочинства та реалізації

права особи на справедливий суд; стандарти здійснення правоохоронної діяльності і прав особи у взаємодії із правоохоронними органами, тощо.

Говорячи про основні документи, у яких містяться міжнародні, регіональні та національні стандарти, слід зазначити, що до них як правило відносять: Загальну декларацію прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод з протоколами (1950), Європейську соціальну хартію (1961), Заключний акт Ради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав – учасниць Ради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989), Документ Копенгагенської наради – конференції з людського виміру НБСЄ (1990) та інші документи, які базуються на нормах ст. 55 Статуту ООН, відповідно до якої з метою утворення умов сталості та добробуту, необхідних для мирних та дружніх відносин між націями, заснованих на повазі принципу рівноправ'я та самовизначення народів, ООН має сприяти загальній повазі та дотриманню «прав людини та основних свобод для усіх, без розрізнення раси, статі, мови та релігії». В інституційному аспекті має значення також резолюція Генеральної асамблеї ООН № 48/134, якою затверджено Принципи стосовно статусу національних інститутів сприяння та захисту прав людини (Паризькі принципи), які передбачають, що ефективна імплементація міжнародних стандартів прав людини є можливою винятково за наявності заходів та інституцій на національному рівні. Такі інституції мають не тільки підтримувати та захищати права людини, але й розвивати публічну свідомість щодо таких прав та свобод[13, с. 125].П. Рабінович пише про «Міжнародний білль про права», до якого додатково відносить також Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965); Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979); Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984); Конвенцію про права дитини (1989);

Міжнародну конвенцію про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей (1990); Конвенцію про права осіб з інвалідністю (2006)[11, с. 21]. З іншого боку, як зазначається в літературі, у галузі прав людини існує близько 300 декларацій, конвенцій, хартій, у різний час створених і визначених світовим співтовариством [14, с. 63].

Основними вимогами при виробленні міжнародних стандартів прав людини є вимоги, передбачені у прийнятій 4 грудня 1966 р. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН №41/120 «Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини»: документи у сфері прав людини повинні: «а) узгоджуватись із існуючим зводом міжнародно-правових норм у сфері прав людини; б) мати фундаментальний характер і ґрунтуватись на притаманних людській особистості гідності та цінності; в) бути достатньо чіткими, аби слугувати джерелом прав і обов'язків, які піддаються визначенню й здійсненню; г) передбачати, де це доречно, реалістичний та ефективний механізм здійснення, включаючи системи подання доповідей; е) користуватись широкою міжнародною підтримкою» [15, с. 112].

В той же час, в літературі неодноразово зазначалося на різнотлумаченні змісту стандартів прав людини, зокрема в частині встановлення оптимального співвідношення інтересів індивідуальних та загальних, врахування потреб і особливостей кожного окремого індивіда, які по різному застосовуються в ісламському світі, у європейській, китайській, індійській, африканській цивілізаціях, а також надзвичайно висока абстрактність та оціночність понять, які містяться у відповідних стандартах[11, с. 22-24].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На підставі вище викладеного наукового дослідження правової доктрини щодо поняття і видів міжнародних, регіональних та національних стандартів прав людини приходимо до наступних висновків.

Міжнародні стандарти прав людини – це мінімально можливий рівень забезпечення прав людини, їх захисту та дотримання в діяльності публічних

суб'єктів, сукупність правових, організаційних та інституційних гарантій їх забезпечення та недопустимості свавільного обмеження, визначені міжнародно-правовими документами ООН та інших універсальних міжнародних організацій, двосторонніх міжнародних договорів, обов'язковість яких визнана державою через участь у відповідних міжнародних організаціях, статутні документи яких містять відповідні стандарти, або через ратифікацію, затвердження або укладання міжнародних договорів та конвенцій, або через фактичне визнання відповідних стандартів та їх застосування (як міжнародно-правовий звичай) і виступають основою для регіональних та національних стандартів прав людини, які мають не суперечити міжнародним стандартам прав людини.

Європейські стандарти прав людини – це стандарти прав людини, визначені документами Ради Європи, Європейського Союзу, Організації безпеки та співробітництва в Європі та інших регіональних європейських міжнародних організацій, обов'язковість яких визнана державами-членами цих організацій через ратифікацію, затвердження, укладання відповідних документів або через фактичне визнання відповідних стандартів та їх застосування, сформовані відповідно до міжнародних стандартів прав людини і які є основою для вироблення національних стандартів держав-учасниць відповідних організацій.

Національні стандарти прав людини є розвитком міжнародних та регіональних стандартів, їх імплементацію у національне законодавство, однак можуть ще більш повно визначати їх зміст та особливості гарантування та захисту; це стандарти прав людини, визначені національними джерелами права, передусім конституцією та конституційними законами.

Основними видами стандартів прав людини є:

- 1) за дією за колом осіб та в просторі: міжнародні, регіональні та національні;
- 2) за юридичною силою: обов'язкові (імперативні) і рекомендаційні (диспозитивні);

3) за змістом: цілі, принципи, норми;

4) за способом творення та формою втілення: звичаєві, договірні, такі, що містяться в рішеннях міжнародних організацій, такі, що містяться в джерелах національного права, а також в документах наднаціональних судових органів;

5) в залежності від суб'єкту забезпечення: стандарти прав дитини, осіб з інвалідністю, іноземців, осіб без громадянства, нелегального мігранта, затриманої особи, особи, яка знаходиться під судом або слідством або перебуває у закладах позбавлення волі, тощо;

6) в залежності від об'єкту забезпечення: стандарти прав окремих незахищених категорій осіб; стандарти здійснення судочинства та реалізації права особи на справедливий суд; стандарти здійснення правоохоронної діяльності і прав особи у взаємодії із правоохоронними органами, тощо.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD). Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
2. Юридична енциклопедія : вбт. / Редкол. : Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 2003. Т. 5: П-С. 736 с.
3. Ляхвіненко С. М. Міжнародні правові стандарти: до визначення поняття та видової характеристики. *Держава і право*. 2011. Випуск 51. С. 669.
4. Ганзицька Т. С., Штанько М. В. Міжнародні стандарти прав людини: теорія та практика реалізації в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 16-18.
5. Лукашук И. И. Международное право: особенная часть : учебник для студентов юридических факультетов и вузов. Изд. 3-е, перераб. и доп. М.: Волтерс Клувер, 2005. 517 с.
6. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ : Реферат, 2006. 848 с.
7. Вінгловська О. І. Імплементация міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України : автореф. дис. ... на здобуття наук, ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право». К., 2000. 20 с.
8. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.
9. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: Монографія. Х.: Право, 2010. 464 с.
10. Саленко О. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. *Jurnalul Juridic National: Teorie Si Practica*. 2014. № 4. С. 263-269.
11. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1 (84). С. 19-29.
12. Тиунов О. І. Роль міжнародно-правових стандартів в регулюванні взаємодії міжнародного і національного права. *Журнал російського права*. № 12. 2012. С. 75

13. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 124-127.

14. Мутусханов А. А. Європейські стандарти прав людини у правовій системі України. *Трипільська цивілізація*. 2012. № 8. С. 63-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trcyv_2012_8_15.

15. Голубок С. А. Международно-правовые стандарты права на судебную защиту. *Правоведение*. 2007. № 1. С. 112–124.

Vladovs'ka Kateryna, Tysovs'ka Viktoriya International and European Human Rights Protection Standards: to the Problem of Definition and Classification

Based on the analysis, the author concludes that international human rights standards are the minimum possible level of human rights protection, protection and observance in the activity of public entities, a set of legal, organizational and institutional guarantees for their protection and the inadmissibility of arbitrary restriction, are defined by the documents of universal international organizations, international treaties and international customs and form the basis for regional and national human rights standards. European human rights standards are human rights standards as defined by Council of Europe, European Union and Organization for Security and Cooperation in Europe documents, other regional European international organizations, whose obligation is recognized by the member states of those organizations through ratification, approval, conclusion of relevant documents or through actual recognition of the relevant standards, and their application, developed in accordance with international human rights standards and which form the basis for the elaboration of the national standards of the participating States of the relevant organizations. National human rights standards are the development of international and regional standards, their implementation into national law, but they can further define their content and the specificities of safeguards and protection; these are human rights standards defined by national sources of law, first of all the constitution and constitutional laws. The article also highlights the types of human rights standards.

Keywords: human rights; human rights standards; international standards; European standards; international pact

References

1. *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod., dopov. ta CD)*. (2009) [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian (with additions, supplements and CDs)]. Structure. and heads. ed. V.T. Busel. K.; Irpin: VTF «Perun». 1736 p. [In Ukrainian]
2. *Yurydychna entsyklopediia* (2003) [Legal Encyclopedia]: in 6t. / Ed. : Yu.S. Shemshuchenko (ed.) And others. K. : “Ukr. Encyclop. ”. Vol. 5: P-C. 736 p. [In Ukrainian]
3. Liakhvinienko S. M. (2011) *Mizhnarodni pravovi standarty: do vyznachennia poniattia ta vydovoi kharakterystyky* [International Legal Standards: Towards Definition and Specific Characteristics]. *Derzhava i pravo* [State and law.]. Issue 51. P. 669. [In Ukrainian]
4. Hanzyska T. S., Shtanko M. V. (2015) *Mizhnarodni standarty prav liudyny: teoriia ta praktyka realizatsii v Ukraini* [International Human Rights Standards: Theory and Practice of Implementation in Ukraine]. *Porivnialno-analitychne pravo* [Comparative analytical law]. No 4. Pp. 16-18. [In Ukrainian]
5. Lukashuk I. I. (2005) *Mezhdunarodnoe pravo: osobennaja chast'* [International law: a special part]: a textbook for law students and universities. Ed. 3rd, rev. and add. M.: Volters Kluver. 517 p. [In Russian]
6. Shevchuk S. (2006) *Sudovi zakhyst prav liudyny: Praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u konteksti zakhidnoi pravovoi tradytsii* [Judicial protection of human rights: The practice of the European Court of Human Rights in the context of the Western legal tradition]. Kyiv : Referat. 848 p. [In Ukrainian]

7. Vinhlovska O. I. (2000) *Implementatsiia mizhnarodnykh standartiv prav dytyny v natsionalnomu zakonodavstvi Ukrainy* [Implementation of international standards of the rights of the child in the national legislation of Ukraine]: author. diss. ... for the degree of Doctor of Laws. Sciences: Special. 12.00.11 International Law. K. 20 p. [In Ukrainian]
8. Nalyvaiko L. R., Stepanenko K. V. (2019) *Mizhnarodno-pravovi standarty prav liudyny* [International legal standards of human rights]: textbook. manual. Dnipro: DDUVS. 184 p. [In Ukrainian]
9. Bryntsev V. D. (2010) *Standarty pravovoi derzhavy: vilennia u natsionalnu model orhanizatsiinoho zabezpechennia sudovoi vlady* [Standards of the rule of law: translating into the national model of organizational support of the judiciary]: Monograph. Kh.: Pravo. 464 p. [In Ukrainian]
10. Salenko O. (2014) *Mizhnarodni standarty u sferi sudoustroiu ta statusu suddiv, yikh zmist i klasyfikatsiia* [International Standards in the Judiciary and Status of Judges, Their Content and Classification]. *Jurnalul Juridic National: Teorie Si Practica* [National Juridical Journal]. No 4. Pp. 263-269. [In Ukrainian]
11. Rabinovych P. M. (2016) *Mizhnarodni standarty prav liudyny: vlastyvosti, zahalne poniattia, klasyfikatsiia* [International human rights standards: properties, general concept, classification]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy* [Bulletin of the National Academy of Law of Ukraine] No 1 (84). Pp. 19-29. [In Ukrainian]
12. Tiunov O. I. (2012) *Rol' mezhdunarodno-pravovykh standartov v regulirovanii vzaimodejstviya mezhdunarodnogo i nacional'nogo prava* [The role of international legal standards in regulating the interaction of international and national law]. *Zhurnal rossijskogo prava* [Journal of Russian Law]. No 12. P. 75. [In Russian]
13. Derkach A. (2019) *Mizhnarodno-pravovi standarty zakhystu prav liudyny ta yikh vidobrazhennia v Konstytutsii Ukrainy* [International legal standards for the protection of human rights and their reflection in the Constitution of Ukraine]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo* [Entrepreneurship, economy and law]. No 8. Pp. 124-127. [In Ukrainian]
14. Mutuskhanov A. A. (2012) *Yevropeiski standarty prav liudyny u pravovii systemi Ukrainy* [European standards of human rights in the legal system of Ukraine]. *Trypilska tsyvilizatsiia* [Trypillian civilization]. No 8. Pp. 63-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trcyv_2012_8_15. [In Ukrainian]
15. Golubok S. A. (2007) *Mezhdunarodno-pravovye standarty prava na sudebnuju zashhitu* [International legal standards of the right to judicial protection]. *Pravovedenie* [Jurisprudence]. No 1. Pp. 112-124. [In Russian]